

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Vége).

Sok tekintetben sajnálom, hogy e cikksorozat nagyon is hosszúra terjedt s a mélyen tisztelt olvasó közönség türelmét oly nagy próbára tettem. De legyen melegségemre az, hogy midőn e cikk írására elszántam magamat, még a „Pontozatok“ felől nem volt tudomásom, melyeknek megjelenése tervemet megváltoztatta, nem lehetvén ezeket hallgatással mellőznöm. — Egyébként is oly sok kérdés függ össze a vallásszabadsággal, hogy azoknak bár rövid fejtegetése is, nem kevés tért igényel. Hogy ama kérdések emlegetésében mi volt czélom, a cikk elején elmondtam, most egyszerűen elmondom, illetőleg röviden összegezem a vallásszabadságra vonatkozó szerény nézetemet.

A fentebbiek után szükségtelennek tartom bizonyítgatni, hogy absolut vallásszabadságot rendezett államban az egyházak nem követelhetnek; az egyén szabadsága lehet oly értelemben absolut, hogy nem kényszeríthetik sem egyik sem másik egyházhoz való csatlakozásra, valamint arra sem, hogy e vagy ama vallást kövesse, vagy általában hogy vallása legyen.

Hanem ha absolut vallásszabadság a szó teljes értelmében nincs és nem lehet az egyházakra nézve, aligha nem az a leghelyesebb, ha a Deák Ferencz bölcse megkülönböztetését követjük, a ki amerikai és európai rendszerről beszélt. Az amerikai rendszer különben is megfelel „a szabad egyház a szabad állam“-ban már unalomig emlegetett s köztetszést nyert szólamnak, mely nézetem szerint annyit teszen, hogy az egyház és állam minden lehető ponton váljanak el egymástól; mindenik önczélú egész lévén, tegye mindenik saját erején mindazt, a mit létezésére elmozdítására erkölcsi és jogi határok közt megtehet; egyik se avatkozzék

tehát a másik dologi vagy személyes ügyeibe, egyik se akadályozza a másikat létezésére irányuló törekvése szabadságában, egyik se követeljen magának olyan jog- és hatáskört, mely őt meg nem illeti. Hogy mindemellett a két különbözőnek látszó hatalom egymás érdekeit előmozdíthatja, egymást okosan legalább közvetve szolgálhatja, abból következtethetni, hogy mindenik léte szükségképen erkölcsi alapelveken nyugszik, mert hiszen a jog is, melyre az állam és jogbölcséselők minduntalan hivatkoznak, erkölcsi természetű, az mint ilyen vonz és érdemel tiszteletet, különben nem egyéb, mint az erőszak álarcza; — az egyház alapelvei pedig éppen vallásosan erkölcsiek s így az egyetemes üdvre és boldogságra vezérlok, s ép azért az egyháznak mindazon ténye, mely ezen jelleget nélkülözi, az egyház lényével és természetével ellenkezik s az olyat az államhatalom eltűnne nem kénytelen. — Lehet tehát az állam és egyház egymás mellett és egymással szemben szabad, csak mindenik az erkölcsi közös alapon álljon minden életnyilvánulásaiban; egyik a másiknak természetes jogkörébe ne avatkozzék.

Ha Magyarország egy most alakuló félben levő állam volna mint vala Rode-Island akkor, midőn Roger Williám indítványára a polgári és egyházi ügyek vitele, a polgári és egyházi hatóságok jogköre egymástól szigoruan elválasztott, mely példát aztán a többnyire csak alakuló félben, a fejlődés kezdetleges stádiumaiban levő amerikai más államcskák is követték, s minden történelmi kötelékektől menten követhettek, — akkor t. i. az alakulás, a kifejlődés kezdő szakában könnyű, eszélyes, természetes volna az észak-amerikai egyesült államok nyomdokaiba lépni, a szabad államban szabad egyházat alkotni; mert hogy a legteljesebb vallásszabadság az amerikai rendszerben lehetséges, kétséget nem szenved. De a mi kedvelt Magyarországunk nagyon is régi, s mint mondogatni szeretik, ezeréves állam. És még mindez hagyján, ha

egyik másik egyházzal oly sokágu viszonyt nem szőtt volna ifju napjaitól fogva. — Magyarország nem most kezdi pályafutását, sőt ezen már jó messze előhaladt. Egy talán kedvencz eszme, egy divatos nézet kedvéért, ha mindjárt a világon az a legjobb, legnemesebb és legszentebb is, a történeti fejleményeket egy hatalomszóval tabula rasa-vá nem teheti, a fennálló viszony kötelékeit erőszakos rázkódások nélkül meg nem semmisítheti. Nem is egy, de sok egyházzal van köze, melyek nem csupán szabadságot, de egyenlőséget, egyenlő jogokat, javakat és szabadságot követelnek.

Ha a vallásszabadság kérdését gordiusi csomóként ketté lehetne vágni, akkor az állam egy törvényezikkel életbe léptetné azt; de a vallásszabadsággal összefüggő oly nagy fontosságú kérdések megoldása, nagy bölcsesség mellett, nagy kieméletet is követel. Ezer águ szövevény az, melyet csak lassan, fokozatonként lehet és kell megoldani, ha az állami rázkódásokat ki akarjuk kerülni, s ha a felekezetek vallási fanatizmusát felgyújtani s azt mint végnélkül pusztító szövétneket eldobni nem óhajtjuk. — És az is meggondolandó, hogy a nagy reformok vagy csak forradalom vagy az idő lassu érlelése folytán oldhatók meg. Az elsőt egy józan honfi sem akarhatja, azért a másik szempont nagyon figyelmet érdemel. A mi még ma kivihetetlennek látszik, holnap már kivihető lesz; a mely követelés még ma talán jogsérelemnek tartatik, holnap vagy bizonyos idő multán természetesen, jogosnak fog feltűnni.

Lassan haladj, tovább érsz. Tartsunk fokoza-
tokat, egymásutánt. Vegyük elő azon kérdéseket először, melyek megoldása legkönnyebb, s mintegy szükségképi előzménye a többieknek.

A felsőház jelen szervezete a vallásszabadság s illetve egyenlőség kérdését érinti, a mint felebb elmondattott s a mint azt mindenki tudja, azért azt reformálni kell az állam és egyház elválasztásának folyton szem előtt tartásával. A felsőház új szervezete nagy rázkódások nélkül keresztül vihető. E reform nélkül pedig a vallásszabadságot érintő minden más reform kivitele csaknem lehetetlen.

Az áttérés a lelkiismeret szabadságát korlátozó és terhelő formaságoktól tétessék szabaddá. E tekintetben az áttérőnek sem volt lelkészénél sem bárminő polgári hatóságnál való jelentkezésre nincs szüksége, az államra nézve ugyanis egészen közönyös az, hogy a kebelében létező egyházak közül melyikhez kívánnak csatlakozni a polgárok.

Az állam egyes egyháznak kedve és akarata

ellenére autonomiát nem adhat, akarhatja ellenére egyiket sem kényszerítheti, hogy azzal éljen, de azon egyházakat, melyek autonomiával bírnak, ennek teljes élvezetében ne háborgassa. — Mi nem bánjuk, ha r. kath. atyánkfiai a mai napon a miénkhez hasonló autonomiát léptetnek életbe, sőt szívesen üdvözölnők őket e tekintetben, mert ez nagy haladást jelentene. ez a szabadság ügyére hitünk szerint kiszámíthatatlan befolyású lenne. De ha a r. kath. egyház természeténél fogva perhorreskálja az autonomiát, a miénket ne nyirbálja az állam vagy ennek kormánya, mint most Trefort ő excja. — főleg a közép- és felső-tanintézetekre vonatkozó jus supremæ inspectionis szabályozására irányuló törekvéseivel elárulja. Ha az állam gazdag segélylyel látná el iskoláinkat, akkor értenők, hogy befolyását oly nagyon ki akarja terjeszteni azokra, de mig csak jogkörünket akarja korlátozni, sőt önkormányzatunkat majdnem megsemmisíteni, segélyt pedig nem ad, addig kénytelenek vagyunk az ily eljárást vallásunk és egyházunk szabadsága ellen irányozottnak tekinteni és nyilvánítani s azon hamis egyenlőségi tant, melyet a közoktatási kormány követni látszik, tisztelettel visszautasítani.

Ha az állam igazságos akar lenni, legyen bátorsága valahára a fundus studiorum ügyét a jog és igazság alapján tisztázni, és ha az valóban az államé ma is, az ő szabad rendelkezése alatt áll, akkor nem egyedül egy felekezetnek, hanem minden más felekezetnek közös javára ossza meg azt, vagy állítson azokon valóban állami tanintézeteket minden felekezeti jelző nélkül. — Ez lesz a tényleges egyenlőség.

Mi protestánsok nem áhítózunk senki gazdag javadalmára, de a közvélemény megnyugtatósa végett is szükségesnek itéljük az egyházi javak kérdésének tisztába hozását, a jogczim megállapítását, hasonlóan a jog és igazság alapján. Azt azonban óhajtjuk, sőt követeljük, hogy mig bármely egyház az államtól akár fekvő javakban akár pénzben nagy mérvű adományt nyer, ilyenben mi is részesítsünk aránylagosan az igazság és egyenlőség nevében. Ma még csak alamizsnát kapunk, államsegély a neve, de inkább megilletné az államalamizsna elnevezés. Pedig mi kik századok óta önerőnkön roppant áldozatokkal tartjuk fenn iskoláinkat s mozdítjuk elő ezek által a közművelődést és az állam magasb rendü érdekeit, nem ily mellőztetést váránk és érdemelnénk, a mi bennünket méltán sért és keserít. Én ugyan szerény czikkező a vallásszabadság nevében azt óhajtom, hogy minden egyház

mondjon le az állam általi javadalmazásról és segélyről, s így létesüljön az egyenlőség is. Ha azonban ez nem történik, akkor az egyenlőséget az állam általi egyenlő s illetőleg aránylagos segítettetésben keresem, autonomiánk, szabadságunk sérelme nélkül.

Óhajtom és kívánom az e hazában élő egyházak teljes és tökéletes egyenlőségét, egyenlő szabadságát, minden tekintetben, egymáshoz és államhoz való minden viszonyaikban; óhajtom, hogy szabadon zsinatokat tarthassanak, azokon törvényeket alkossanak minden szentesítés nélkül, s magokat azok szerint az önkormányzat magasztos elvé szerint kormányozhassák, óhajtom a legteljesebb lelkiismeret szabadságot; csupán az ujonnan keletkező és nem ismert felekezetek azok, melyeknek bejelentés nélkül létezését nem engednék.

Tudom, hogy a prot. egyházi törvényeknek a király ő felsége általi szentesítését legnagyobb tekintélyeink is sürgetik, de a vallásszabadság és autonomia teljességével ellenkezik az. — Sőt mint felebb mondtam, némi anomália van abban, hogy egy egyház törvényhozásának egyik tényezője oly fejedelem legyen, a ki annak nem tagja. — Az államkormányhoz tudomásvétel végett elég azokat felterjeszteni

A protestánsok közti egyenlőség is azt követeli, hogy a magyar prot. zsinat szabadon ülészen királyi biztos jelenléte nélkül, ott és akkor a mikor és ahol jónak látja, hogy a magyar prot. zsinat törvényhozási jogát idegen vallásu fejedelemmel ne ossza meg, mert azt gondolni sem lehet, hogy a velünk leendő egyenlőség kedvéért erdélyi testvéreink e tekintetben saját előnyeikről lemondjanak.

Az egyházak ezen szabadsága az állam biztonságát nem veszélyezteti. Különböben az állam hozhat s jogában van hozni oly törvényeket, melyek által a maga érdekeit megóvhatja, az azok ellen intézett támadásokat visszautasíthatja s megbüntetheti.

Mihelyt a vallásszabadság deklarálva lesz, s annak folytán új és új egyházak keletkeznek, alig lesz lehetséges az államnak minden egyházzal szemben külön-külön megállapítani a maga jogviszonyát, hanem egy törvényben elég lesz megjelölni a határokat, a meddig az egyházak szabadsági köre terjed, s odairni: noli turbare circulos meos; s meg kell mondani nyíltan, hogy mi vár arra, a ki e circulusokat érinti.

Legyen szabadság egyenlőséggel és közbékeséggel. — Legyen célunk a teljes szabadság, de

előbb törekedjünk saját jól felfogott érdekeink biztosítására, saját szabadságunk és teljes egyenlőségünk kivívására, mint a még nem létezők szabadságáért küzdve a magunkét is elveszítsük.

Haladjunk fokozatosan, de higgadtan és mérsékelten, a jogok tisztelete mellett a kitűzött cél felé, ha ugyan annak valószínűsítése lehető és keresztülvihető; előrehaladásunkban ne csillogó jelszók, hanem egyházunk és hazánk igazi érdekei, szent és magasztos javai vezéreljenek miunket; különben is a teljes vallásszabadságnak ma még majdnem legyőzhetlen akadályai vannak; ha mi iskoláinkat feladnók, illetőleg ha oly széles körű iskolai autonomiánkhoz oly bensőséggel nem ragaszkodnánk, egyházunk szabadabb lenne az állammal szemben, mert nem lévén iskoláink, s illetőleg iskolai autonomiánk, az állam egy nagy cselekvési körben nem is érinthetne minket. De hát hol az az igazi magyar protestáns, a ki az iskolai autonomiát oda dobna csak azért, hogy az egyház egy vélt teljesebb szabadsága, cselekvési függetlensége e ponton biztosíttassék? Ha pedig autonomiát akarunk, akkor nem lehetünk teljesen függetlenek az államtól, az állam hatalmától. Tehát kérdés, melyre alig mer felelni jó protestáns, hogy egy doctrina kedvéért, következetes keresztülviteleért leszálljunk-e a történeti alapról, mely egyszersmind a magyar protestantismus létének is oszlopa és erőssége. Tartsuk meg az autonomiát hiven, igazán, s igyekezzünk kiegyeztetni az igazi, buzgó protestánsnak s a jó magyarnak kötelelességeit. Nagy és legnagyobb nehézsége a teljes vallásszabadságnak, az amerikai rendszer meghonosításának a r. kath. és g. kath. egyházi javak és alapok kérdésének megoldása. — E nehézség nagyságát mutatja szerintem az, hogy még Deák Ferencz is, kinél gondolatait soha senki sem vőlt képes világosabban és tisztábban kifejezni, midőn e pontra ér, mintha nagy elméje nélkülözne páratlan világosságát. — Mit is mond Deák? „Azt hiszem tehát, nem azt kell kimondani, hogy az egyházi javak elvétetnek, hanem meg kell különböztetni, *hogy mik az egyház valóságos tulajdonai és mik a státus tulajdonai a maga culturalis céljaira*; és ha ez meglesz különböztetve és a státus a magáét megtartja és használja a culturalis célokra, a másoknak elvételét azért is károsnak tartanám, mert a státusnak kellene fedezni a cultusz költségeit, a mi megint messze vezetne attól a mit én akarok, még pedig visszafelé vezetne.“

Hát hiszen senki sem akarja, hogy az egyház valóságos tulajdonai elvétessenek, — de ha az egy-

ház használatában oly javak is vólnának, melyek neki nem valóságos tulajdonai, azokkal hogy mi történjék, nem mondja meg Deák Ferencz; vagy ezek a státusnak a maga culturalis céljaira szolgáló tulajdonai? Csekély nézetem szerint az egyháznál levő, de nem valóságos tulajdonait képző javakat jogilag véve tovább otthagyni nem lehet, amint egyszer az államnak azokhoz való joga bebizonyított, — de az elvétel módja és ideje nagyon megválasztandó. Ha pedig az egyház czimén nevezett javakat mind a r. kath. egyház valóságos tulajdonainak tekintette D. Ferencz, miért nem mondta meg oly világosan, a mint ő tudott beszélni. Ámde ha a tárgy óriási nehézsége még Deák Ferencz ragyogó fényű lelke előtt is oly nagy volt, hogy annak érintésénél homály ereszkedett beszédére, vajjon nem megérdemli-e az, hogy mások az előtt gondolkozva álljanak meg, sokáig gondolkodjanak és úgy szóljanak avagy cselekedjenek. A Deák Ferencz idézett nyilatkozatát más szempontból is kifogásolhatnám, de szándékosan mellőzöm azt.

Az amerikai rendszert óhajtom, de annak teljes keresztülvitelét a mi sajtószertű viszonyaink között nem reményelem. Feltéve azonban annak lehetőségét, — azt kívánom, hogy addig is míg nálunk létesülne, törekedjünk oda, hogy a szabadság és egyenlőség a jogokat és javakat nézve a lehetőség határain belül minden egyháznak egyenlően közkinccse legyen; azt kívánom, hogy báldog hazában a magyar prot. egyház báldog, virágzó és üdvárasztó legyen.

Joó István.

Nézetek a gymnáziumi oktatás reformja felett.

A jelen oktatásról.

Az oktatás külterjessége és egyoldalú volta.

(Folytatás.)

Nem fogom elkerülni, hogy szóljak az oktatói szak-képzettségről is. Itt csak azt a megjegyzést bocsátom előre, miszerint hibának tartom, hogy a középiskolában nyolcz osztály, (tehát 10 és 18—20 éves növendékek serege), ugyanazon rendszer szerint s ugyanazon iskolai törvények alatt oktattatik.

E szakrendszer hibája: az oktatóknak épen képezdei egyoldalúságok és az a tény, miszerint a tulajdonképi nyelvtanon kívül egyéb tantárgyaknál a nyelvnek nincs tulajdonitva semmi fontosság, alig részesül az csak annyi figyelemben is, hogy a nyelvtan elleni vétségek kiigazittassanak, holott elméleti tudás és elvont gondolkodás csak a tárggyal egyeztetett nyelv útján, a nyelvnél fogva lehetséges, minek hiányát a nyelvtan soha helyre nem pótolja, sőt e nélkül vá-

lik a nyelvtan is anyagtalanná és ennek tanítása meddővé. —

És sarkalatos hibája ezen szakrendszernek, hogy e szerint az oktató csupán szaktudományt tanít, miként azt maga tanulta az akadémián, s nem is figyelvén annak itt még fontosabb képző tulajdonára és feladatára, nem veszi észre, de nem is sejtí az a sok-sok hézagot, a melyeknek a kezdő tanuló elméjében be kell tölteniök, sem azt a sokféle akadályt, a melyeknek el kell háritatniok a végett, hogy a tanuló képessé legyen a tanított dolgok felfogására és megértésére; — minek folytán bir lélektani alappal b. Eötvösnek eme nyilatkozata: „Az életben, mint a tudományban bizonyos ismeretekhez csak bizonyos előzmények után juthatunk; s ez az ok, melyért mindig azoktól tanulunk legtöbbet, kik ismeret dolgában nálunk csak kevéssel állanak magasabban.“

A jelen rendszer folytán az oktató csak azt tekinti és veszi számba, hogy mit tanult a növendék az előző osztályban vagy osztályokban; holott az oktatónak tekintettel kell lennie azon körülményekre, a melyek között a növendék élt és fejlődött, s a melyek nyomán alkotta az a maga belső világát az oktatáson kívül, az oktatást megelőzőleg. Mert csak ennél fogva tudhatja az oktató, hogy mi módon férhet magyarázatával a növendék elméjéhez, s hogy midőn ennek nem sikerül valamely dolog belátása: micsoda hézag vagy akadály okozhatja azt, a melynek betöltése vagy elhárítása azonnal megnyitja a látást is.

Fokozza a rendszernek ezt a hibáját az a tény, miszerint az oktatási rendszer nagyvárosi gyakorlat és tapasztalatok nyomán állapittatik meg, s rendszeresen a nagyvárosokban állittatnak fel az oktatókat képző intézetek és a mintaiskolák.

Míg a kisvárosi és falusi, de mondjuk egyben, falusi élet ugyszólván a természet ölen foly, addig a nagyvárosi élet igen korlátolt és egyoldalú nem csak a természet s ennek tárgyai és jelenségei, hanem a családi és társasági viszonyok tekintetéből is. És a falusi növendék közvetlenül a természet után ismer számtalan oly dolgot, a miről a nagyvárosi sejtelemmel sem bir, — a mi pedig az oktatásnak részint egyenesen tárgyát képezi, részint világosabbá és behatóbbá tételére igen alkalmas; s a mely dolgoknak a nagyvárosi gyermekek által való, csak igen hiányos elképzelése is a legnagyobb mesterséggel és nehézséggel jár, s ha azután az oktató falusi növendékeknél is ugyanazon, itt már csak képzelt nehézségek ellen ugyanolyan mesterséggel küzdene, akkor könnyen elérhetné nem a sikert, hanem a természetesség tönkretételét.

Különösen módosulást szenvedhet az itt jelzett körülmény folytán a taneszközök szüksége és alkalmazása. Például csak az elemi iskolákban alkalmazott szemléleti képeket említem. A nagyvárosi gyermek, kivel a műérzék ugyszólván vele születik s együtt fejlődik, egy-egy gazdasági udvart, gulyát, szérút, vásárt stb ábrázoló képnél fogva képzetet alkot magának a nem érzékelt valóságról; a falusi gyermekben pedig, ki bir a valóság ismeretével, ugyanazon képeknél fogva ki lehet fejteni a műérzékét, azt a nevezetes képességet, miszerint az ember a tárgyakat és jelenségeket rajzból is nemcsak hogy ki tudja venni, hanem ez által hasonló érzelmre is indíthatatik, mint a valóság által.

De legfőbb hibája ennek a szakrendszernek az oktatás megosztása, elforgácsolása, miszerint az oktatóra nézve elvész az a számtalan kedvező alkalom, melyek folytán az oktatást a különböző tantárgyaknál fogva a tehetségek fejlesztésére összhangban és öszpontosítva irányozhatja, — miszerint a tanuló már kezdettől fogva magára van hagyva, hogy azt a sokféle ismeretet és tudományt a maga egyéni belső világában rendezze és összeegyeztesse.

E mellett olyan lejtő ez a szakrendszer, mely igen könnyen szintén lényeges hibákra vezet. Így jön gyakorlatba a középiskoláknál az a felette helytelen és ártalmas, de különben méltóságos és igen kényelmes eljárás, miszerint a tanár egészen akadémiai modorban tartja meg tanóráit: magyaráz, feleltet, s az osztályozáson túl semmivel sem törődik, semmit se gondol tanítványaival.

De másfelől alig is lehetséges, hogy például a tanár, ki egy nem több mint 30—40 növendéket számláló osztályban csak egy 2—3 órás tantárggyal foglalkozik, megismerhesse és figyelemmel kísérhesse a növendékekben mindazt, a mit még a középiskolai oktatásnál a tanárnak minden egyes növendékre nézve külön megismernie és figyelemmel kísérnie szükséges.

Garzó Imre
ny. tanár.

(Folyt. köv.)

Lehet-e keresztyén zsidóvá?

Sátor Dávidnak e Hetilap 29-ik számában feltett kérdésére egyszerűen azt felelhetni, a mit az általa idézett törvénytörvénykezési végzés tartalmaz, hogy „Magyarországon a keresztyén vallásról a zsidó vallásra senki át nem térhet,” mert fennálló tételes törvényeink azt meg nem engedik. A régebbiek, mint tudjuk, még a protestáns vallásra való áttérést is határozottan tilalmazták, az újabbak pedig csak a „törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról” intézkednek.

A zsidóknak — mint Sátor maga is elismeri — az 1867. XVII. t. cz. ad először a többi honpolgárokéval egyenlő jogot, de csak *polgári és politikai tekintetben*. A vallásról egészen hallgat, a polgári és politikai tekintet hangsúlyozza, ebből világos, hogy a zsidó vallást törvényesen bevett vallásnak nem nyilvánítja. Újabb törvényünk ide vonatkozólag nincsen. Honnan vehetnők tehát azt a jogot, melynek alapján a zsidó vallásra való áttérést törvényes cselekvénynek tartjuk?

Az 1868. LIII. t. cz. czime és 1. §-a közt látszó különbségből következtetni csakugyan szörszálhasogatás lenne; az az okoskodás meg, a melyen Sátor véleménye alapul, sem logikai sem gyakorlati tekintetben nem fogadható el alapnak.

Logikai tekintetben nem, mert a fogalmak egymás felé és alárendeltségét nem veszi kellő figyelembe s következtetése a fallacia fictae universalitatis hibájában szenved. Hibás praemissából aztán természetesen hibás conclusio származik. — Midőn ugyanis azt állítja, hogy „a vallás, mint Istentől való függésünk érzete, mindenkire, mint *egyénre*, és így mint *polgárra* tartozik,” nem gondolta meg elég figyelmesen, hogy az *egyén* és *polgár* fogalmak terjedékvizszo-nya nem egyenértékű, azaz nincs meg az *egyén* fogalom-

bau mindazon jegy, a mi a polgár fogalomban benfoglaltatik. Minden polgár egyén, de nem minden egyén polgár, és így a mi reá, mint egyénre tartozik, nem következik, hogy úgy tartozzék rá, mint polgárra. Pl. az egyéni jogok az emberrel vele születnek s mindenkivel kétségtelenül egyaránt közösek, polgári jogai azonban csak az olyan egyéneknek vannak, a kik azokat valamely államban vagy benszületésöknél fogva vagy egyéb törvényes uton módon megnyerték. Az egyéni jogot a teremtő, a polgárit az állam adja az embernek. Az állam sokszor ad olyan jogot, a mi az egyéni jog körét túlhaladja s még többször megvon a maga polgáraitól oly jogokat, melyek azoknak, mint egyéneknek természeti jogelvek szerint elidegeníthetetlen sajátjai. E jogok egyike például a vallás szabad gyakorlatára s ezzel összefüggőleg a vallásváltoztatásra vonatkozó jog is. — Igen, de ezeket az államhatalom a maga *jus reformandi* című jogánál fogva, ha akarja, elvonhatja, s kell-e bizonyitanom, hogy igen gyakran el is szokta vonni polgáraitól? Milyen hosszú időn keresztül elvonta pl. tőlünk protestánsoktól? — Pedig polgárai gyanánt elismert. S jó ideje élveznek a zsidók hazánkban szabad vallásgyakorlati jogot, pedig polgári és politikai jogokat csak 1867-ben nyertek. — Nem áll tehát, hogy a mi az emberre, mint egyénre tartozik, úgy tartozik rá mint polgárra, s hogy a polgári és politikai jogokkal együtt járnak a vallási jogok. Minő alapon okoskodhatnánk tehát úgy, mint Sátor, kinek nézete szerint „ha a zsidóknak polgári egyenlőségük biztosítva van az 1867. XVII. t. cikkben nyíltan: úgy hallgatagon vallási ügyeikre nézve is ennek kell állani? Látni való, hogy logikailag e következtetés csak akkor állana, ha a vallási és politikai jogok egymástól elválaszthatatlanok volnának, s ha a polgári és vallási *egyenlőség* mindenkor és minden államban elszakaszthatatlanul együtt járna. Ugyde édes magunk példáján is megtanulhatuk, hogy nem jár együtt.

Lássuk, hogy áll a dolog gyakorlatilag. Vegyük a felhozott konkrét esetet. „Egy zsidó férfi, nőül akarván venni egy ref. özvegyöt, áttér a ref. egyház kebelébe.” Ezt természetesen tehetett minden akadály nélkül, mert a magyar törvények a keresztyén vallásra való térést soha sem tiltották, sőt eleinte még sürgették, a reformált vallásra térést pedig régebben tilalmazták ugyan, de azután bizonyos formások mellett megengedték. — „Azonban az áttért férj családi életében 16 év után olyan zavarok állanak be, melyek őt elválásra kényszerítik.” Ezt is megtehetette volna, ha alapos okai voltak, rendes uton, csak egy kis költséget meg egy kis időt ne sajnált volna. Igende ő úgy okoskodott, hogy visszatér a zsidó vallásra s akkor a cultus disparitas alapján egyszerűen megsemmisíteti házasságát. — Sátor cikke szerint úgy látszik, a visszatérést meg is tette, hanem az elválás nem sikerült. E szerint a fentebbi kérdés, „lehet-e keresztyén zsidóvá? így alakul át: *törvényes cselekvénynek tekintetik-e az ilyen áttérés?* Mert, hogy keresztyénnek zsidóvá lenni egyáltalában lehetetlen volna, azt nem mondhatni, sőt hogy nálunk Magyarországon is lehetséges, éppen a felhozott példa bizonyítja, csak az a kérdés: törvényes áttérés-e az ilyen? Felelet: Nem. — Miért? Megmondta az első bíróság világosan s meg fogja mondani a második is kétségkívül.

Sátor szerint az ítélet indokolatlan. Miért? Mert sze-

rinte, a körülményekből következtetve, a zsidó vallás nálunk törvény által elismert vallásnak tekinthető. Csakhogy a bíróságnak a fennálló *tételes* törvényekkel szemben nem szabad ám a körülményekből következtetni. A bíró a törvényből ítél. — Ha a törvényhozás Magyarországon nem adott még a keresztyén felekezeteknek sem teljes vallásegyenlőséget, a zsidóknak pedig viszonzosságot sem; ha a zsidó vallást törvényesen bevették soha nem nyilvánította, az áttérést pedig csak a törvényesen bevett keresztyén felekezetekre vonatkozólag szabályozta: ugyan hogy ítélhetett volna a törvényszék az áttérés felett helybenhagyólag?

Egyébiránt a törvényszék elé ez az ügy nem mint áttérési eset kerülhetett, mert mint ilyen, nem képezhetne törvénykezési kérdést, hanem valószínűleg válópert kezdett az illető, s a törvényszék a házassági kötelék törvényessége felett ítélte és ítéletét igen alaposan okadatolta, hogy t. i. cultus disparitas nem foroghat fenn, mert a keresztyén vallásból a zsidóra át- vagy visszatérés törvényes cselekménynek nem tekintetik.

Hogy miért nem adott a törvényhozás vallási tekintetben egyenlőséget vagy viszonzosságot a zsidóknak, mikor őket más tekintetben emancipálta? azt a bíróság nem kutatja. Lehet, hogy a keresztségről szóló katolikus dogmát vette tekintetbe, mely szerint a keresztség eltörölhetetlen jelleget ruház a megkeresztelt egyénre; lehet, hogy egyéb indító okai voltak; lehet, hogy majd valamikor alkotótörvényt ide vonatkozólag is; de minthogy eddig még nem alkotott: világos, hogy a zsidó vallás törvény által bevett vallásként Magyarországon még nem szerepel, és az arra való átlépés keresztyénnek nincs megengedve. Zsidóvá lenni talán *lehet*, de nem *szabad*.

Az a körülmény, hogy a zsidóktól is megkivánja az állam az anyakönyvvezetést, s hogy anyakönyvi kivonatainak a polgári hatóság előtt tekintélye van; továbbá, hogy az ő papjaik előtt kötött házasságok az örökösödési ügyeknél törvényeseknek tekintetnek: nem bizonyíték arra nézve, hogy a törvény nekik hallgatag vallásegyenlőséget adott volna. Az anyakönyvet, a házassági és örökösödési ügyet szabályozhaja az állam polgárilag is. Vajjon pl. az unitáriusok nem vezettek-e anyakönyvet, nem házasodtak-e s nem örökösödtek-e törvényesen az előtt is, mikor vallásuk 1848-ban törvényesen bevették nyilvánított? Vajjon a nazarénusok anyakönyvét nem csak azért vezetteti-e az állam polgári hatóság által, mert ők rendes hitközségekké szervezve nincsenek s talán anyakönyvet vezetni nem is akarnak? Egyébiránt, hogy a zsidók anyakönyvvezetése és házassági ügye sem valami nagyon jól van így, a hogy van: azt a napi lapok hasábjai s különösen a „Máramaros“ című vidéki lapban épen a minap láthattuk ugyancsak erősen szellőztetve.

Az a dilemma, melylyel Sátor cikke végződik, szép, de csak akkor volna helyén, ha új törvényhozásról vagy arról volna szó: engedjük-e meg a zsidó vallásra való áttérést? De még akkor meggondolandó volna, hogy az olyan valíascserélgetések, mint a minőt a felhozott eset is mutat, hova vezetnének a gyakorlatban? Például a zsidóvá lett keresztyén, ha visszatérne, újra megkereszteltetnék-e? a keresztyénné lett zsidó, ha visszatérne, újra körülmetéltetnék-e? stb. Azonban ilyen okoskodásokra a feltett kérdés-

sel szemben nincs szükség. Olyan törvény, mely a keresztyén vallásból kilépést tiltja, törvénykönyvünkben van akárhánny, olyan pedig, mely a zsidó vallásra lépést megengedné, tudtommal legalább, csak egy sornyi sincs, tehát *Magyarországon a zsidó vallásra való áttérés törvényes cselekménynek nem tekintetik.*

Ha Sátor ur talán e felhozott okok alapján sem győződne meg, hogy így áll a dolog, s az ügy iránt talán különösebben is érdeklődik: megkereshetjük a Pester Lloyd valamelyik közelebbi évi folyamában azt a felszólamlást, melyet, mint értesültem, egy ilyen áttérési kérdésben a miniszteriumhoz beterjesztettek; ott megtalálhatnók az olyan érveket is, melyekkel ők magok támogatják az áttérési teljes szabadságra formált igényeiket.

Gergely Károly.

Névtári szemelvények.

A tiszántuli ref. egyházkerület 1879-ik évi névtárát lapozgatván, az abban kimutatott statisztikai adatok egybevetéséből érdekesnek találok a következő eredményeket közzétenni. Nevezetesen:

Hiveink népessége legsűrűbb Hajdumegyében, hol mintegy 60 □ mfdön 135,224 lélek van, azután következik Bihar megye, hol 180 □ mfdön 180,207. Legtöbb anyaegyház van Szatmármegyében, 142, aztán Biharban 139, legkevesebb Temes-, Torontál-, Csanádban 4—4, Csongrádban 3, Krassóban 1, Szörénymegye elő sem fordul.

Igen nagy aránytalanság tűnik fel egyes egyházmegyék népessége és a lelkészek száma között; nevezetesen míg az alsószabolcsi-hajdumegyében 3445, és a békés-bánátiban 3122 lélekre esik egy lelkész, — addig a nagybányai egyházmegyében 445-re, az egész egyházkerületet véve fel átlag egy lelkészre jut 1279 lélek.

Ilyen nagy aránytalanság van a tankötelesek és tanítók száma között is, mert míg a heves-nagykunsági egyházmegyében 125, a békés-bánátiban 118 tanuló jut egy tanítónak, addig Szatmármegyében átlag 58, a nagybányai egyházmegyében alig 49. Az egész egyházkerületet véve fel esik egy tanítóra 86.77 tanköteles, — minden 100 lélekre 11.24.

Legjobbnek tűnik fel az iskoláztatás a nagykárolyi egyházmegyében, hol az iskolázatlanok száma a tanköteleseknek alig 3.39%-át teszi, és legrosszabb lábbon áll a felsőszabolcsi egyházmegyében, hol az iskolázatlanok 28%-ra emelkednek; az egész egyházkerületet véve fel, átlag a 6—12 éves tankötelesek közül 11.16% teljesen iskolázatlan marad.

A szülöttek száma legnagyobb a nagykárolyi egyházmegyében, hol 5%-ra emelkedik, míg a többi egyházmegyékénél átlag 4⁹/₁₀ a születés.

A születetek és meghaltak számának egymáshoz viszonyításából kitűnik, hogy legnagyobb a szaporodás a nagyszabolcsi egyházmegyében, hol 1.08%-ot tesz, legkisebb a felsőszabolcsiban hol csak 0.24%, és legrosszabbul áll e téren a bihari egyházmegye, hol már fogyás állott elő 0.36%-kal mert míg csak 1808 született, meghalt 1956.

Ellenben a házasságok száma épen a bihariban legna-

gyobb, mert 1.25%, legkisebb pedig a szatmári egyházmegyében, hol csak 0.91%.

Az egész egyházkerületet véve fel átlag a szülöttek teszik a népesség 4.44%-át, a halottak 3.8% tehát a szaporodás 0.64%.

— S. — s.

BELFÖLD.

A tiszántuli ref. középiskolai tanáregyesület közgyűlése.

(Vége.)

Szegedi Sándor kifejezvé, hogy ez uttal az elnökségtől véglegesen vissza kívánt lépni, de a több oldalról nyilvánult bizalmas kéréseknek s a gyűlés összhangzó akarátának engedve, elfogadja a megválasztatást azon reményben, hogy az egyházi testületek és buzgó hitsorsosok részéről oly nemes hévvel felkarolt egyesület rendes tagjai, a tanártársak jövőre nagyobb ügybuzgalmat és melegebb érdeklődést fognak az egyesület ügyei iránt tanusítani.

A többi megválasztottak közül *Kun Pál* fejezte ki különösebben köszönetét a benne helyezett bizalomért, melyel ő a sárospataki főiskolát is megtisztelve látja s melyet buzgó munkálkodása által óhajt megérdemelni. — *Szabó Sámuel* a királyhágóntuli tanártársak részéről ígért tömeges csatlakozást és meleg érdeklődést az egyesület iránt, melynek fontosságát több tekintetből hangsúlyozá s melyet mentől előbb országos protestáns tanáregyesületté növekedve szeretne látni.

A gyűlés mind az elnök, mind a többi megválasztottak nyilatkozatait lelkes éljenzéssel fogadta.

Elnök jelenti, hogy *Márk Pál* az „Országos középtanodai Tanáregylet” Közlönyének 10 évi folyamát egy vidéki gymnázium könyvtára számára felajánlotta; a szives ajánlat hálás köszönettel fogadtatik s az ajándékhoz való tulajdonjog a kisujszállási ref. gymnáziumi könyvtára ruháztatik.

Kun Pál ugyanily célra a Sárospataki Füzetek 10 évi folyamát ajánlotta fel, mely ajánlat szintén hálás köszönettel fogadtatik, s a nagyszalontai gymnáziumnak adatik át.

Programm szerint a tanterv megállapítása s a tankönyvek kijelölése következett. Ezekhez az előkészületek meg is tétettek. — De a tanterv feletti vitát s a tankönyvekről való tanácskozást sokkal fontosabbá tette s felette megnehezítette az a körülmény, hogy az országos közoktatási tanács készítette tanterv, mely épen a gyűlést megelőző napokban jelent meg, bár sok részben épen a ref. gymnáziumok jelenlegi tantervéhez hajlik, különösen a reál tantárgyak beosztására nézve, lényeges újításokat tartalmaz. Elnök azt a kérdést tette fel: bele bocsátkozzék-e a gyűlés jelenleg e fontos tárgy feletti tanácskozásba, vagy — miután a gyűléskezésre szánt idő ugy is lejárt — halaszssa el a tanterv ügyét más alkalomra?

Szabó Sámuel s még néhányan a tárgyalást, *Kun Pál*, *Barkász*, *Futó*, *Katona* s többen az elhalasztást ajánlották. Határozatba végre is az jött, hogy a központi bizottság kérszitsen véleményjavaslatot és annak tárgyalására legfeljebb aug. végéig az egész bizottságot hívja össze, hogy az az egyesület nevében nyilatkozhatassék.

Továbbá *Szabó Sámuel* felkérte, hogy a királyhágóntuli tanári értekezlet ide vonatkozó véleményét hozza tudomására a bizottságnak s elrendeltetett, hogy a vidéki iskolák tanárkarai is szólittassanak fel nézeteik nyilvánítására.

A latin nyelv elemi tanítása feletti eszmecsere *Békési Gyula* jelen nem léte miatt, *Szabó Sámuel*nek a véderőről szóló törvény módosítása ügyében a mult évi gyűlésen szóval tett s most írásban is beadott indítványa pedig az idő eltelte miatt más alkalomra halasztatván, a gyűlés, a hódmezővásárhelyi tanártársak- és tanügybarátoknak szives vendégszeretetétkért hálás köszönetet mondva, kölcsönös áldáskívánatok közt eloszlott.

E köszönetet a hódmezővásárhelyiek valóban sokszorosan megérdemelték. — Annyi előzékenységgel, oly szives magyar vendégszeretettel s olyan meleg baráti jóindulattal fogadták a gyűlés tagjait, hogy a köztük töltött idő édes emléke méltán marad örökre bevésve a jelenvoltak szívében. Megérkezéskor szives házigazdák kész fogatokkal vártak ránk s vittek szállásainkra. hol otlétünk alatt folyvást a leggondosabb ellátásban részesültünk. Estvéneként a „Sas” vendéglőben fényes banqueteket rendeztek tiszteletünkre. A polgármesternél, a lelkészeknél s a tanártársaknál vidám baráti összejövetelekben vehettünk részt. Szegedre tett kirándulásunkat megkönnyítették, s onnan visszajövet ismét a legnagyobb előzékenységgel fogadtak. — Többet közülünk még több napig ott marasztottak, s az eljövöket mind kiszállították és kikisérték az indóházhoz; szóval számtalan jelét adták annak, hogy egyesületünk iránt olyan melegen s olyan lelkes, áldozatrakész buzgalommal érdeklődnek, mint a milyen nemes egyszerűséggel igyekeznek iskolájok ügyének előmozdítása által a magyar nemzeties irányu protestáns tanügy virágoztatására közreműködni.

Gergely Károly.

A tiszántuli egyházkerület augusztus hó 13-án megnyílt közgyűlése a közép- és felsőiskolákra vonatkozólag a legfőbb felügyeleti jog tárgyában*) következő határozatot hozta:

Püspök ur előterjeszti, hogy — a mint az a közgyűlés tagjai előtt tudva van, — a vallás és közoktatásügyi miniszter ur ez évi január hóban az államkormány részéről gyakorlandó legfőbb felügyeleti jog — jus supremae inspectionis — tárgyában a hazai protestáns egyházkerületek főgondnokait — minden hivatalos színezet nélkül tartandó bizalmas beszélgetésre hivta egybe Budapesten; majd ezen beszélgetés után ugyancsak a miniszter ur ápril hóban a nevezett főgondnokokkal s azok utján az egyházkerületek püspökeivel, bizonyos általa megállapított pontozatokat is közölt a felekezeti közép- és felsőiskolák feletti legfőbb felügyeleti jog gyakorlásának módjáról, mely pontozatok felől hogy minő vélekedésben vannak a prot. egyházkerületek püspökei és főgondnokai, annak megtudása végett őket a f. évi jun. 4-re bizalmas értekezletre Budapestre hivta föl. Mely alkalommal a megjelent tagok egyértelműleg kinyilvánították, hogy ők nemcsak ily fontos és lényeges ügyben, mely magyar protestáns egyházunk önkormányzati jogait oly közelről és bensőleg érdeklí, de semmiféle másnemű egyházi kérdésben és tárgyban is, mely közgyűlésileg még nem tárgyalatott, az egyház nevében nem nyilatkozhatnak, ők

*) Az egyházkerületi közgyűlés egyéb tárgyairól lapunk jövő számában hozunk közleményt. Szerk.

a protestáns egyháznak csak szolgálói, választott megbizottai lévén.

Miután azonban ezen miniszteri pontozatok a nyilvánosság elé jutottak s a megvitátás tárgyát képezik; és miután az államkormány a legnagyobb valószínűséggel a suprema inspectio tárgyában az országgyűléshez törvényjavaslatot terjeszt be: felhívja az egyházkerületet, hogy ugy e pontozatok szelleme és iránya felől mint általában a suprema inspectio kérdésében álláspontját jelölje meg, nézetét nyilvánítsa.

Mely felhívás folytán előbb a pontozatok, majd azok után a testvér tiszánimnemi egyházkerületnek a legfőbb felügyeleti jog kérdésében kifejtett nézete olvastatott fel.

Miután még Horthy István segédgondnok a maga részéről külön indítványt nyújtott be, a kérdésnek több oldalról történt megvitátása után határozatott: ezen e. kerületi közgyűlés a legfőbb felügyeleti jog kérdésében határozottan ragaszkodik a békekötések és országos törvényekben biztosított jogaihoz, s a felolvasott pontozatokat sérelmeseknek, iskolaügyi önkormányzati jogaink megsemmisítésére irányzott kísérletnek tekinti; és miután ezen legfőbb felügyeleti jog az élet, a hosszas gyakorlat által már megfejtve, az 1819. évben kelt helytartósági intézvényben pedig körülírva is van: annak országos törvényben körvonalozására épen jelenleg az időt alkalmasnak nem találja, sőt annak szoros megállapítását egészen szükségtelennek is tartja, az 1848. év előtti gyakorlathoz kívánván e tekintetben szorosán ragaszkodni.

Mely értelemben kéri fel ujjalag a legközelebb egybeülő konventet, a mint azt már a mult közgyűlés jegyzőkönyvében 48. sz. alatt ki is fejezte, hogy t. i. az egyetemes konvent ezen nagyfontosságú kérdésben prot. egyházunk önkormányzati jogai biztosítása és megóvása tárgyában intézkedjék s képviselje a magyar ref. egyházat ugy az államkormány mint netalán az ország törvényhozó testületével szemben.

S végezetre konventi képviselőit is ezen elvek és szempontok figyelembe tartása mellett utasítja az egyetemes értekezleten a közreműködésre.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A debreczeni presbyterválasztás ügyében az egyháztanács felebbezési kérvényét azon határozattal tette az egyházkerületi közgyűlés vissza, hogy mivel a választás felett az egyházmegye illetékes első sorban döntenie, a debreczeni egyháztanács oda forduljon felebbezésével; minthogy azonban az egyházkerület a maga részéről az ügy békés elintézését óhajtja, szívesen látná, ha az egyházmegyére leendő felebbezés előtt a debr. egyh. hivek között a vizsás ügy békés, minden oldalról megnyugtató megoldást nyerne.

Csáktornyan az 1879/80-ik iskolai évben állami tanítóképezde fog megnyitni horvát és vend ajku ifjaknak magyar nyelven leendő oktatása végett, — hogy aztán mint tanítók tanítványaikat a magyar nyelvre alaposan oktathassák. A jövő iskolai évre csak az első osztály fog megnyitni, 20—21 növendékkel, kik az igazgató és egy segéd-tanár nevelői felügyete alatt fognak állani. Mindenképen helyes intézkedés!

Az amerikai Egyesült Államok kormánya az európai államokat egy köriratban felhívni szándékozik, hogy a mormonokat az északamerikai államokba való kivándorlás szándékáról beszéljék le, mert az Egyesült Államok kormánya el van határozva a soknejuség ellen a legszigorubb rendszabálylyal lépni fel.

Brucke tanár, a bécsi egyetem választott rektora az első protestáns, ki az egyetem alapitása óta valaha e hivatalt viselhette

A sárospataki ref. főiskolában, a jövő 1879/80 iskolai év szept. 1-én kezdődik. A beiratások, pót- és javítóvizsgák 1—5, a magánvizsgák pedig 1—4-ig tartatnak. — 6-án a tanév ünnepélyesen megnyitattik. *Az igazgatóság.*

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo Istvan.**

Főmunkatársak:

Toth Samuel. **Békési Gyula.**

Pályázat

a körös-ladányi (Békésmegye) reform. egyháznál ujonnan szervezett második kántor-tanítói állomásra.

Fizetése:

1. Szabad lakás.
2. Kézpénz 200 frt.
3. Orgonapénz czimen 10 frt.
4. 14 köböl gyült buza.
5. 14 köböl gyült árpa.
6. 18 höld szántóföld. melyet maga mivellet. Adóját az egyház fizeti.
7. Kis halottól 50 kr; bucsuztatós, imás és predikációs halottól 1—1 frt.

Kötelessége:

A másik kántor-tanítóval hetenként felváltva a templomi éneklést orgonával kíséreni, temetések szintén felváltva végezni, — magától értetvén, hogy a stolarék is ily arányban oszlanak meg, — az egyháztanács által kijelölendő bármelyik két osztályt, a tiszántuli reform. egyházkerület által kiadott tanterv szerint vezetni.

Az állomásra csak okleveles tanítók pályázhatnak.

Megjegyeztetik azonban, hogy a tervben levő önálló kántori hivatal felállításával az illető, az orgonapénzről és a stolaris jövedelmekről minden kárpótlás nélkül köteles lesz lemondani, megjegyeztetik az is, hogy a temetésekből befolyó jövedelmet, mely — a bucsuztatós halottakat kivéve — az ideiglenes rektor fizetéséhez van csatolva, csak az 1880. év ápril hó 24-től fogja élvezni.

Pályázni kívánók oklevél, erkölcsi és jelenbeni alkalmazásukról bizonyítványaikkal felszerelt folyamodványaikat legkésőbb augusztus hó 31-ik napjára a reform. lelkészi hivatalhoz megküldeni, énekpróbára pedig a választás napján szeptember hó 7-ik napján megjelenni kéretnek.

Kelt K.-Ladány, 1879. július 27.

2—3 **A ref. egyházi előljáróság.**

Pályázat.

A szentesi helv. hitv. egyház elemi iskoláiban megürlt, második osztályu segéd fitanítói állomásra, 300 forint kézpénz és 63 forint lakbér, összesen 363 forint évi fizetéssel pályázat nyitattik. Felhivatnak tehát azok, kik ezen állomást elnyerni óhajtják, képességeket igazoló okmányaikkal felszerelt kérvényeiknek, folyó augusztus hó 24-ig nt. Varga Pál lelkész urhoz leendő beküldésére. Az elválasztott segéd-tanító az állomást szeptember hó 1-én elfoglalni tartozik.

Kelt Szentesen, az iskolaszék 1879. aug. hó 8-án tartott üléséből.

Torday József,
isk.-széki jegyző.